

ДРАГИША КАЛЕЗИЋ

ШТА ЈЕ СИЗИФ СМЕТНУО С УМА

Након ентог покушаја да изгура камен уз падину брда на чијем је заравњеном врху Хад, господар доњег света, у доколици играо жмурке са члановима свог кабинета, Сизифу се камен отео и обрушио низ стрмину утабаном рутом ка подножју – ааардалеее! А он се погнуте главе, спорим и тешким кораком, одижући с напором квргава стопала од земље, упутио за њим. Све је овим речено, али ми потајно верујемо да причање приче нешто доноси. Причаоцу док прича, читаоцу док чита. И крећемо из срца ствари...

– Гураш, Ајолов сине, гураш! И гураћеш све дотле док ствари буду стајале како стоје. Грдно си време протраћио на земљи, упуштајући се у послове мимо реда и закона, а бојим се да још ниси честито схватио шта си при томе сметнуо с ума. Или јеси, то сад више није важно...

Сизиф је добро познавао глас господара доњег света, али сад му се учинио нешто мање опорим но обично, па му је нада после толико времена поново смлачила душу, или је то било само сећање на наду, тек предуслов за кратку одушку... „Шта ли то Хад смера”, помисли, „док ми спочитава нешто што је давно запечаћено? Кад би ми из препуности себе дозволио да овог пута изгурам камен, *само овог њуџа*, да се уверим да је то могуће, те да за трен одахнем, после бих био спреман да га гурам без роптања докле год Хад и његово царство постоје. У ствари, шта бих то ја хтео да ми он дозволи? Да изгурам камен једном, *један једини њуџ*, тако сам, чини ми се, рекао. Не, нисам тако мислио, јер то би значило искати милост, а ја бих напросто хтео да рашчистим да ли ме у одлучујућем тренутку издаје снага сама од себе или да посустајем зато што Хад тако хоће. У првом случају, моја казна се може олако свести на то да ми је додељен посао који за корак превазилази моју моћ,

а није притом утврђено да немам начина да ту моћ подигнем; у другом случају, моја моћ је ограничена Хадовом вољом, што значи да би њен ефекат био исти и кад би она била стоструко већа но што јесте, јер он просто не допушта да ја могу. А ово што ми се обратио лично први пут откако сам овде, не знам како да разумем. Да је Хад човек, то би био знак да намерава мојој садашњој муци да дода још једну црту, али он је бог у људском облику, и то један од главних, те као такав може себи да дозволи, уз премног оклевања, и блесак самилости. Може бити да је то неки наговештај реформи које суверен доњег света намерава да најзад спроведе у свом сеновитом царству, о чему се одавно шушка, али ја у то не могу да верујем. (Не бих био онај од кога сви зазиру кад бих у обећања тек тако веровао.)”

У том контању и преконтавању своје худе судбине, Сизиф је већ био стигао у подножје, до свог *камена мучишеља*, умашћеног иловачом, чија се облоост опире интелигенцији. Кад се ослонио на њега, рука му је склизнула као да је, одавно истргнута из света ствари, каменчина намах оживела јер иловача беше свежа и подмукло глатка. Осврну се наоколо да погледом потражи бусенчић траве, лист лопуха, или било шта чим би могао да отре шаку, али на њиви асфолелској не бејаше ничег сличног.

Подалеко од места на ком је стајао, Сизиф примети Харона, бродара славног, како дрема у свом чуну на левој обали Лете и пожелe да му се наруга, тек да га подбоде на свој начин, али у том трену наступи Хермо хитроноги са целим јатом душа ка обали устајале реке заборавe. Кад тек приспеле душе предаде лађару и раздужи се, осврну се наоколо и спази Сизифа на другој обали па се поврати неколико корака, приђе Харону и нешто му пришапну. Харон се малко помери и учини му место поред себе, а онда се осврну на новопридошле душе које су се тискале да што пре уђу у кобни чамац. Посматрајући кркљанац, лађар се обрати гласнику богова и рече: „Видиш ли ти ово, о Хермо, чудан је тај накот људски, сваки од тих јадника које је време заморило и исцрпilo хоће да буде први и овде, без обзира шта их чека тамо кад из чамца изађу. А мене то закратко забави, па онда почне да ми иде уз нос, да ме нервира, као ова трбушаста замлатина рецимо, дедер га осмотри.” Хермо кратко одмери трбушастог грмаља, који је правио највећу смутњу, а Харон га млатну веслом по ћонти, да он зину од чуда, док му обол испаде испод натеклог језика који је личио на обојак смрдљиви и бућну у мутну воду. – „Ко је та људолика накарада, Хароне, може ли се знати?” упита Хермо. – „Неки варварски прдоња мора да је”, одговори Харон, прејео се на свадби своје кћери зар. Годинама је штедео за ту свадбу и кад је дочекао, претрпао се и

крепао. А сад се понаша као да су му сви криви, па ето и нас двојица.” – „А није ти жао да их тучеш по ђонти тим веслом?” – „Огу глао сам, не питам се о томе, али ми се некако чини да им то и не смета, јер не одустају од својих бандоглавих испада. Мени памет овде не треба, рвем се са сенима од почетка света, на јави и у сну, а шта може бити горе од тога узми се сам у памет, гласниче богова!”

Кад су се домогли сувога, Хермо хитро искочи из чуна, поздрав се кратко с Хароном и обећа да ће му при следећем наиласку донети батак од препелице за ужину, јер зна да то воли највише, па пружи корак и упути се ка Сизифу, који му се баш не обрадова, јер му је хитроноги посредник, додуше доста давно, по Зевсовој изричитој заповести, ишчупао душу, под тешком оптужбом да је, уз многа свашточинства, одавао и љубавне тајне богова, ако не пристану на његове уцене, не заобилазећи чак ни владајућег Зевса. Хермо се, напротив, понашао сасвим благонаклоно према дрском уцењивачу и провокатору, с којим се као божански дужносник доста често сукобљавао. Чак му приђе на корак и дланом обриса крупну мрљу од зноја и иловаче са високог чела, претпостављајући његову интелигенцију многим и разноврсним непочинствима у која се изазовник упуштао са приметним заносом и крајње доследно, што се није дало објаснити пуком жељом за задовољењем практичних интереса. Зачуђени Сизиф се намах узврпољи и, не знајући шта да предузме у своју заштиту, за сваки случај закорачи да се прихвати камена, али га Хермо задржа.

– Стани де, Ајолов сине, твој мучитељ може још мало да сачека – рече и показа на камен. А што се тебе тиче, оправдаћу те ако ти било ко од Хадове службе ишта приговори.

– Не хитам ја, о Хермо, зато што се нечега бојим, но зато што се у овим условима и бесмислен рад очигледно књижи као бољи од нерада. А тако је и тамо изнад нас, одакле долазиш, барем је било док сам ја био. И ово мало што сам постајао, показало се више но довољно. А и моје тело је свикло на напоре, сваки дамар ме пожурје.

– Управо је то уграђено у драму твоје казне, Сизифе, коју ти изгледа не разумеш како би требало. А не разумеш је зато што не гледаш на своју кривицу с *йраве стйране*, јер слутиш да би те то понизило. Човек је кљусе божје, макар био и најврснији, које вуче свој тегобни дах од изласка из утробе материне до уласка у Харонов бродић. Да знаш није ни боговима лако, онима нижим поготово, што по захтеву службе имају највише посла с том опаком живуљком, као ја на пример. Човек ми се одавно не мили, а опет ми га дође жао, некако... У њега је *нещйио* уложено, барем на почетку, а све сам ближи уверењу да се улагање није исплатило.

– Ја од свега тога разумех да је моја кривица велика, али мислим да је коначна, док је казна, како се показало, бесконачна. Те две ствари не иду једна уз другу, ма колико их натезали, те тако ја испадох оглашена жртва тога неслагања, гласниче хитроноги. А устао сам управо да покажем како је том створењу у кога је, како ти рече, *нешћто више* уложено но у друга створења, требало да буде и допуштено да користи своју предност како уме и колико може, а не како се боговима хоће. А то *нешћто* је у ствари *разлика* између човека и осталих живуљки на тврдој земљи. Док су остала бића створена с главом окренутом наниже, човек је једино биће створено с главом окренутом к небу. Е сад то да сам неописиво крив добро знам, јер сам прегонио меру, али не знам колика је моја кривица. Кад се у ту тмину удубим, бивало је да ми бљесне у мозгу да не бих боље прошао ни дам сам прав правцијат. Замисли прут како подрхтава над водом!... То сам ти ја.

– То је ствар процене овдашње владајуће свите и не би требало да те оптерећује. Ниси усамљен у тој несигурности, коју си на окрсни свет донео заједно с настанком. Ни Тантал није ништа боље прошао од тебе, ако није још горе. Ни многи други! А и твоја и Танталова кривица, грешни сине Ајолов, у једноме су нападно сличне. Обојица сте силовито и не мање будаласто посетили да се качите и надмећете са самим боговима. *А богови су надвласћ, ма какви да су. Власћ над влашћу! Разабери се.*

– Ја сам им доиста много муке задао, признајем. Сплеткарио сам и одавао њихове сваковрсне тајне, поготово оне зазорљиве у којима нема ни сјајке божанског. Чак сам и врховног силобатника међу боговима, Зевса особно, једном баш намагарчио у поводу лепе Егине, Азопове кћери, коју је Зевс украо од оца јој Азопа и притискао чим се шуме дохватио. Ја сам отмици у траг ушао и уценио сам уцвеленог Азопа да ћу му тајну отмице открити само под једним условом: да, као моћни речни бог, наврне воду коринтској тврђави. Као Коринћанин брижни, поступио сам исправно, на опште добро житеља Коринта. Али шта то доиста вреди, о Хермо, кад сам у питању ја? Мање од ништа, да тако кажем. А кад си у питању ти, гласник богова, ствари стоје свеколико друкчије. Ти си сину свом Аутолику, лопову над лоповима, држао страну онда кад се острвио на моју имовину... Знао сам ја одлично да су богови свемоћни, да су и они нижи што велике опслужују неупоредиво моћнији од мене, али ме и даље заносила помисао да у паузама, кад су нечим тешко опседнути, знају бити приглупи, те да им се може доскочити. И у том исхитреном самозаносу бих себи на реп стао, не одмотавши нит до краја.

– Сизифе, није ствар у броју преступа, мада је и то од значаја. Ради се о врсти преступа, о човече! Испада да си сам себе преценио, а богове потценио, ту и тамо. Завели су те ласкави почетни успеси да се превише отиснеш океаном заблуда, кано лист што се ветру препусти. Богови нису одговарали на твоје којекакве подвале и зврчке у почетку, држали су се као да их не виде, или им барем не придају већу важност, а ти си то узимао здраво за готово, па си се толико осмелио да си чинио све крупније и изазовније преступе. Одговарало ти је, немој! Држао си се врло комотно, разметљиво чак, као да су у питању обични смртници. У таквим тренуцима сметнуо би с ума оно што си пре и после тога знао, о Сизифе, да су богови нешто друго од људи и да процеп који постоји између њих људи не могу никад прекорачити, јер управо та усудна баријера чини главну осовину устројства света. Божанска нога може да ступа где год хоће и кад хоће, за њу нема и не може бити сметњи осим једино тамо где се мање или више сучељавају међусобни интереси самих богова. Ти као биће за смрт створено можеш да сплеткариш колико ти души драго а да им ни пера не одбијеш, а њима је довољан тренутак да ти то стоструко врате, да ти уста за врат обрну ако за сходно нађу. Богови не морају да хитају с осветом, увек су на време; а то је доиста оно најважније. Људи плаћају с каматом та њихова „закашњења”. И томе нема шта ни да се дода ни да се одузме. Правила игре су постојано утврђена. У твом случају је, пакосниче дрски и заводљиви, све завршено: твоја мучна и неопозива казна, коју ти је највиши Хадов суд одмерио, постојано је прирасла уз тебе и ти је трпиш. И у горњем свету, мање-више, ту и тамо разбирају шта ти овде работаш. „То је онај дрзник што хиљаду година гура камену громаду уз некакво брдо голо и големо”, одговарају деца на питање старијих ко је тај суманути Сизиф. „А не може да га изгура зато што је суманут.”

– Не очекујеш ваљда од Хада да оповргне пресуду и допусти ти да изгураш ту хридину бар на један једини трен. Каквог би то имало смисла, дрзниче неупоредиви, ако си се узгред и запитао ниси дуже застао и дубље загребао? Па ниси ти обичан сметењак, који се овде обрео на некаквом привременом раду. Сам Зевс је управо наредио Хаду да те стрпа у тартар и казни на вечита времена због одавања његове тајне о Егидиној отмици. А јединствену казну одмерио ти је Хадски суд, наспрам озлоглашености твоје и стила држања; и показало се да је то одлично обавио. Кад би ти, рецимо, изгурао камен и за колико траје трептај очних капака, систем божанске правде би пао. У опхођењу са смртницима богови нису ничим принуђени да бдију над ситницама, али погрешке не може бити у крајњем свођењу рачуна. И да подвучемо црту:

природа твоје кривице, а не њена величина, дефинитивно је условила и дубоко замрзла твоју худу судбину тек оног момента кад си се крајње дрзнуо да искорачиш из оквира људских надлежности и помешаш божанске и људске карте. Оног непојмљивог трена, дакле, кад си преварио самог Хада и намакао му *йуџилице* на руке. Тако заробљен, Хад је у твом дому провео неколико дана, што је довело до великог застоја у процесу умирања и придолажења нових кадрова из свих друштвених слојева! Кербер, троглаво чудовиште, био се отргао и стао да побеснело јурца пепељастим брежи-нама, косама и продолима хадским. Хадовим заробљавањем, да сумирам, стао је *замајац активности* у доњем свету, што се никад пре није десило.

Сам бог рата, Арес, чији су интереси били највише угрожени, морао је да стигне што пре може и ослободи Хада, а *йуџилице* премести на твоје руке.

Али ти си и томе доскочио. Потанко си срачунао све што те чека, па си наредио својој жени Меропи, једној од Плејада, да те не сахрањује!

Кад си се најзад обрео у Хадовом двору, док је сам Хад у пратњи Кербера обилазио своје царство мрака, звиждућући пун себе, потражио си Персефону и позвао си се на пропис да, као несахрањен, немаш право на прелазак преко Лете, већ мораш остати на њезиној левој обали и сећати се живота земаљског. Онда си је замолио да те пусти да се вратиш и уредиш да те сахране, па ћеш се за три дана вратити! Она је услишила твоју молбу, али ти ниси испунио дато обећање. Наставио си да уживаш у животним даровима.

Хаду је преврело па ме позвао и наложио ми да те хитно приведем, по службеној дужности, и ја сам посао дакако обавио рутински. И то бих увек поновио ако би затребало, јер ред и поредак се морају сачувати. А и ја, потрчко међу боговима, мада сам ти склон, морам да чувам оно од чега живим, у шта верујем и чему се наддам. Знаш да је морање понижавајуће својство већ по природи ствари, али се у ваљано уређеном свету с њим унапред мора рачунати. А свет мртвих слови као најбоље уређен свет од свих могућих светова.

Кад сам те довео Хад ти је захвалио на гостољубљу у Коринту и обећао да ти следи награда какву ти његов велики суд досуди. А онда је упозорио Харона, који је дремуцао у чуну, да ти не иште обол за превоз, јер си гарантовано дошао без оболла, али не стога што си га заборавио, но зато што си у нарушавању правила видео прилику да још једном избегнеш замку.

– Пре но закључиш да је то све с твоје стране, хтео бих и ја са своје да нешто дометнем – рече Сизиф. И додаде: „То што сам Хаду приредио сулудо је, али веруј ми, о Хермо, да ми је баш тај

нечувени бестилук нагло повећео ионако завидан углед међу мојим имућним Коринћанима, јер су они у томе видели знак да ће људи престати да умиру, барем они богати и моћни. Ја сам то искористио да се брже-боље дам у скупљање новчаних прилога за одавно планирану доградњу коринтске луке, јер сам добро знао да Хадово заробљавање не може потрајати. А што се луке тиче, она би Коринту као граду доиста подигла углед, а Коринћанима стандард увозом шимширових фалуса из Египта и извозом у Вавилонију. Завидну новчану суму сам очас посла прикупио и задужио Меропу да новац закопа на сигурно место; без сведока наравно, како сам увек настојао да радим...

О великом пројекту ће сад други бригу водити, мени преостаје да верујем у легендарно довијанство Коринћана: да ће прикупљеним новцем ваљано располагати. Овде бих додао да сиромашне грађане није понео глас о заробљавању Хада, а још мање прича о доградњи луке и транзитној трговини фалусима. Већином су покуњено ћутали, само су неки млађи климали главама и ширили руке док су причу слушали. То ме је подстакло да се замислим. На њиховом месту, ја бих у томе видео добру прилику да побољшам кров над главом и напуним џепове, али трпеж и крпеж, изгледа, придаве и затуку човека толико да му не дају да се одвеже ни на трен од примисли како му се чак и онда кад ништа нема нешто може одузети.

– Ниси се извукао, пакосниче превејани. Ниси ни настојао да узмеш своју кривицу с праве стране. Но и поред тога ми је лепо пао твој покушај да се извучеш. Није ти, дакле, упалило извлачење телета из јалове краве, али се ниси ни обрукао. Да нисам ко сам, можда бих повремено пожелео да будем ти. Свет без богова, правих и лажних, никад неће бити могућ, али свеједно: за такве као што си ти, биће места у сваком свету. А чак и да се сроља небо на земљу, Сизиф ће претрајати. Али засад је овако...

А што се тиче Хадових реформи, то се односи на једну ситну, одавно планирану уредбу о начину плаћања возарине Харону. Сам возар је то захтевао: да се пре уласка у његов чамац сабере колико му обола припада по души, да ја онда то прикупим и метнем му у шаку, како се он, слепац, не би натезао с непоћудним појединцима. Мени то чини посао, који могу да одбијем, али ћу га ипак прихватити ако се таква уредба донесе. Харон је маскота доњег света, ипак. О промени твоје руте није било говора. А и шта би ти, о Сизифе, имао од тога да Хад промени руту којом гураш камен, док би све друго остало исто.”

Кад су дошли безмало до врха брда, камен се обруши низ падину, а Хермо се још једном обрати Сизифу: „Ућутао си се, изгледа

да коначно почињеш да схваташ своју тешку заблуду. То ти може помоћи да лакше трпиш казну, што би мени лично било драго.”

Сизиф увуче жилави врат у рамена, окрену се и кораком тешким заклимата низ падину. Хермо га одмери с леђа, својски заврте главом, па се окрену и приживну да се придружи Хаду и камарили у игри жмурке.

Док је силазио Сизифу засветле у љави да се у доњем свету ништа не понавља, да ништа није у длаку исто, мада се чини да јесте. Ни сама Леџа није једнако муџина, а ни Хермо му никад није био толико близу. Ни камен целом својом површином није једнако клизав, није се враћа истим путем којим га он, Сизиф, докопча на корак до врха брда. Све то може да значи да ће и онај последњи покрећу ка самом врху стирме падине једног прена истог биће друшћуји, па ће се камена зромада наћи тамо где Сизиф жели да се она нађе, и он ће сести на њу. А по том ће бити шта буде....

У нади изгледа има нешто сумњиво и по интелигенцију уверљиво.